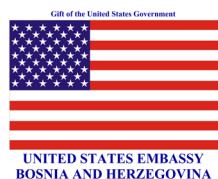

“Objavljivanje ovog (teksta, materijala, izvještaja...) je (dijelom) finansirano grantom Ministarstva vanjskih poslova Sjedinjenih Američkih Država (Department of State). Mišljenja, nalazi i zaključci koji su ovdje navedeni pripadaju autorima i ne odražavaju nužno mišljenja, nalaze i zaključke Ministarstva vanjskih poslova Sjedinjenih Američkih Država.”

Naslov: Tvoja prava, tvoja odgovornost

Autorice: Slobodanka Dekić, Hana Čopić

Priredile: Fondacija CURE

Lektura: Marija Vuletić

Prelom i dizajn: Merisa Bašić i Tanja Ćurić

Izdavačice: Fondacija CURE

Za izdavačice: Jadranka Miličević

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije cijele publikacije ili njenih dijelova je poželjan, uz prethodno pismeno informisanje izdavačica na mail: info@fondacijacure.org

Zbog čega je bitno da poznajemo svoja prava?

Prepostavljamo, a neki od nas su se i uvjerili, da sva ta ljudska prava i zakoni postoje samo na papiru. Zapravo, kada se nađemo u problemu, ništa od propisanog i potписанog se ne primjenjuje, ili slučaj traje toliko dugo da i zaboravimo šta se desilo.

Ili, nemamo nikakav problem. Niko me ne dira – ne piše mi na čelu da li sam lezbejka, gej ili biseksualna osoba. U vezi sam, vodim "normalan" život. Imam posao, krug prijatelja i prijateljica, putujemo, izlazimo. Nema potrebe da cijeli svijet zna s kim spavam, kako se osjećam i koga volim.

Međutim, često nemamo taj "normalan" život. Na primjer, kada nemamo posao i ne možemo da ga dobijemo. Kada se osjećamo loše, fizički ili psihički. Kada raskinemo vezu i nemamo nikoga s kim možemo da razgovaramo. Ili, kada cijeli život provodimo u lažima i sakrivanju od drugih. Kada pazimo u kom rodu pričamo o sebi, čije slike držimo u telefonu, s kim hodamo ulicom, kako se oblačimo i da li izgledamo dovoljno "muški" ili da li smo dovoljno "ženstvene". Onog momenta kada odlučimo da prestanemo da se skrivamo, zakoni i prava – koliko god bili mrtvo slovo na papiru – postaju važni jer su jedino što nam preostaje da se izborimo za sebe.

Komentari na poslu o tvom izgledu, mjestima na koja izlaziš, o osobama s kojima se družiš, "najboljem drugu" i "najboljoj drugarici" mogu da prerastu u mobing ili otkaz. Kada saznaju koga voliš, koga želiš, o čemu maštaš, prijatelji mogu da ti okrenu leđa, a život s porodicom da postane nepodnošljiv. Usluge od strane institucija, ako i postoje, često te bacaju u još veći očaj zbog onoga što uposleni/ce tih institucija izgovaraju. Onda kada poželite nešto više od veze i zajedničkog života – zajednički stan, dijete, međusobnu zakonsku skrb – nađete na zid.

Ali, ovo nije priča o tome kako je bolje skrivati se – koliko god se skrivali/e, ove situacije se neće izbjegći, i zbog toga je važno da znamo kako se možemo zaštiti. Važno je da znamo da naša seksualna orientacija i rodni identiteti nisu "privatna" stvar jer upravo zakoni i društvene vrijednosti utiču (i ograničavaju) našu slobodu da živimo svoju seksualnost onako kako želimo. Onda kada me na poslu čudno gledaju jer ne mogu da pogode "jesam li muško ili žensko", ili zato što sam im mnogo "pederast", ili kada od batina dobijenih nakon žurke u noćnom klubu završim u bolnici, a oni koji su to uradili ne dobiju ni prekršajnu prijavu, kada od straha i skrivanja misliš da gubiš razum, i vjeruješ da si jedina "bolesna" osoba na svijetu, kada ti vezu od 20 i kusur godina niko ne priznaje jer je nema na papiru, a i nije "normalna" – tada naša seksualna orientacija i rodni identitet više nisu privatna stvar, već ozbiljna politika.

Da bi se tom politikom bavili/e, moramo da znamo šta nam zakon omogućava,

gdje možemo naći podršku za razne probleme na koje nailazimo u životu. U protivnom, ta politika će se baviti nama, svodeći nas na nevidljive osobe koje svoje živote provode u strahu i na marginama društva u kome bi trebalo da žive, a ne da se skrivaju.

O nasilju: kako je biti LGBT osoba u BiH?

Maja mjeseca 2017. godine, Sarajevski otvoreni centar (SOC) objavio je svoj godišnji „Rozi izvještaj“ odnosno izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u BiH. U 2016. godini je zabilježeno 20 slučajeva homofobnog i transfobnog ponašanja, u 2017. godini ih je bilo 12. „*Od tih 12 slučajeva čak pet je bilo unutar porodice, gdje su najbliži srodnici fizički napadali osobe, oduzimali im slobodu kretanja i prisilno ih vodili na lječeњe.*“ Također je utvrđeno da i dalje „*ne postoji adekvatna regulacija izazivanja mržnje nad LGBTI osobama te da nijedan od 140 dokumentovanih slučajeva tokom 2016. godine i 45 do kraja aprila 2017. nije adekvatno sankcioniran*“ i da je primjetan porast broja slučajeva u porodici i školama.¹

Prema istraživanju National Democratic Institute (NDI) u 2015. godini, 15% LGBT osoba u BiH je doživjelo fizičko nasilje zbog svoje seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta, dok je verbalnom nasilju bilo podvrgnuto 72% LGBT osoba u BiH. Podaci Sarajevskog otvorenog centra za 2015. godinu govore o „*103 dokumentovana slučaja govora mržnje i pozivanja na mržnju i nasilje, i 20 slučajeva krivičnih djela i incidenata motivisanih predrasudama na osnovu seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta. Od januara do marta 2016. godine Sarajevski otvoreni centar dokumentovao je 23 slučaja govora mržnje i pozivanja na nasilje i mržnju, te 2 slučaja krivičnih djela i incidenata motivisanih predrasudama na osnovu seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta.*“ Krivična djela motivisana mržnjom sežu „od ucjena i prijetnji, uvrijedljivih grafita, proganjanja i zastrašivanja, nasilja u porodici do fizičkog nasilja.“²

Tokom festivala queer filma „Merlinka“, u subotu popodne 1.2.2014. nasilje je počinila grupa maskiranih muškaraca, njih 14, tako što su, također nasilno, upali u Art kino Kriterion u Sarajevu i napali prisutne. Najveći dio festivalske publike se sakrio u izlaz za hitne slučajeve, gde su proveli 20 minuta u paničnom strahu. Za to vrijeme je napadnut glavni organizator festivala iz Beograda,

¹ Vidjeti tekst „Izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u BiH: Porast broja slučajeva nasilja u porodici i školama“. Objavljeno 16.05.2017, portal www.klix.ba. Dostupno na: <https://www.klix.ba/life-style/izvjestaj-o-stanju-ljudskih-prava-lgbti-osoba-u-bih-porast-broja-slucajeva-nasilja-u-porodici-i-skola-ma/170516043>

² Vidjeti u „Rozi izvještaj 2016. Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini“. Priredile Vladana Vasić, Saša Gavrić, Emina Bošnjak. Sarajevo, 2016. Izvještaj dostupan na linku: http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2016/04/Rozi-izvjestaj_2015_za-web.pdf

moderatorka diskusije čiji su početak nasilnici prekinuli i još jedna osoba. Što se samog napada tiče, on je bio kratak i munjevit, a njegove fizičke posljedice, lakše tjelesne povrede – nesamjerljive s psihološkim. Maskirani nasilnici pobjegli su s lica mjesta bez ozljeda. Policija je pravovremeno bila informisana o dešavanju – o datumima i mjestu, satnici i očekivanom broju učesnika i učesnica „Merlinka“ festivala. Večer prije toga je i obezbjeđivala skup tokom otvaranja. No, u subotu popodne je nije bilo, tj. pojavila se nakon što se napad odigrao. Paralelno s istragom policije, SOC je nakon napada „*podnio dvije prijave direktno Tužilaštvu Kantona Sarajevo: jednu zbog ugrožavanja sigurnosti prisutnih, nanošenja tjelesnih ozljeda, sprječavanja javnog okupljanja i dogovora za učinjenje krivičnog djela i drugu zbog povrede ravnopravnosti čovjeka i građanina/ke. Nedolazak policijskih službenika_ca u dogovoren vrijeme također je priavljen i unutrašnjoj kontroli Ministarstva unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo.*“³ Međutim, ni tri godine nakon napada odgovorne osobe nisu se našle pred istražnim organima, a kamoli da su osuđene za homofobni napad s predumišljajem. Naprotiv, istraga se fokusirala na jednog od 14 osumnjičenih, a samo krivično djelo je okarakterisano kao prekršaj: nasilničko ponašanje.

Prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije, nasilje predstavlja „namjerno korištenje fizičke sile ili moći, prijeteće ili stvarne, protiv samog sebe, druge osobe, ili protiv grupe ili zajednice, koje rezultira ili ima visoku vjerovatnoću povreda, smrti, psihološkog povrjeđivanja, lošeg razvijka ili siromaštva.“⁴ Ono odavno predstavlja svakodnevnicu u kojoj živimo i tu kontekst Bosne i Hercegovine kao patrijarhalnog, poslijeratnog i siromašnog društva ne predstavlja izuzetak. Nezadovoljstva brzo eskaliraju kako u verbalno tako i u fizičko nasilje.

Nasilje nad LGBTI osobama zasniva se na homofobnim⁵, heteronormativnim odnosno heteroseksističkim prepostavkama, kojima je zajedničko da jedino heteroseksualnost smatraju odgovarajućim, „normalnim“ oblikom seksualnosti, a sve što se od nje razlikuje, karakteriše se kao „bolesno“. U skladu s tim pojavljuje se čitav niz diskriminatorskih društvenih praksi – od ignorisanja, prezira i podsmeha, preko višestruke diskriminacije, do brutalnih nasrtaja na život za osobe za koje se makar i prepostavi da nisu heteroseksualne.

Nasilje je više od udaraca.⁶ Nasilje je kada te neko vrijeđa, ponižava, govori ti da si „bolestan/na“, ograničava ti kretanje, prati te, prijeti – tada govorimo o *psihičkom nasilju*. *Seksualno nasilje* predstavlja seksualnu radnju na tvom tijelu,

³ Vidjeti u "Rozi izvještaj 2016. Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini". Priredili Vladana Vasić, Saša Gavrić, Emīna Bošnjak. Sarajevo, 2016. Izvještaj dostupan na linku: http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2016/04/Rozi-izvjestaj_2015_za-web.pdf

⁴ <http://blog.vecernji.hr/zenska-soba/definicija-i-tipologija-nasilja-1234>

⁵ <http://www.museumofviolence.org.rs/lgbti.html>

⁶ Navedeni oblici nasilja i definicije preuzeti su iz "Istanbuliske Konvencije", odnosno Konvencije o prevenciji i sprječavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulска конвенција) – dostupna na linku <http://arsbih.gov.ba/project/istanbulska-konvencija/>.

ili navođenje na nju, bez tvog pristanka, dok se kao *seksualno uznemiravanje* označava ponašanje seksualne prirode koje vrijeđa tvoje dostojanstvo i stvara poniranje i/ili prijeteću atmosferu. Ukoliko ti neko ograničava pristup novcu (u domaćinstvu/kući u kojoj živiš), uskraćuje materijalna sredstva, oduzima novac ili brani da se zaposliš, riječ je o *ekonomskom nasilju*. Na taj način ti se uskraćuje bilo kakva mogućnost da donosiš odluke u vezi sa svojim životom. Svaka vrsta nasilja koja se iz javnog seli u virtuelni, digitalni, online prostor – dakle, ako te neko proganja, kontroliše ili ti prijeti putem telefona, e-maila, ili preko društvenih mreža, to predstavlja *cyber nasilje*.

Nažalost, kada se desi nasilje nad LGBT osobama, najčešća reakcija su pokušaji da se nađe opravdanje, ili "objašnjenje", umjesto jasne osude i sankcije počinitelja/ice nasilja. Često možemo čuti sljedeće komentare:

„*Sami/e ste krivi/e za ono što desilo.*“ – Batine nisu vaspitna mjera. Nasilje nikada nije zaslужeno, posebno ne zbog toga što želiš da budeš ono što jesi. To što si lezbejka, trans*, gej, biseksualna/an, nije nikakva bolest niti provokacija niti nešto što zasluzuje kaznu ili osudu.

„*Vi to u svoja četiri zida.*“ – Nazad u ormara, tor, geto, zatvor, gdje možeš da budeš što želiš jer te niko ne vidi i za širu zajednicu postojiš samo do određene granice. Niko nema pravo da te šalje bilo kuda na račun seksualne orientacije i/ili rodnih karakteristika. Cjelokupnost tvoje ličnosti ne smije biti predmet ni rasprave ni relativizacije, to jest niko te ne smije tretirati kao građana/ građanku drugog reda.

„*Hoćete neka posebna prava?!*“ – Kao što smo vidjele/i na primjeru koji se nedavno pojavio na jednom portalu, društvo stalno i iznova pokušava da stvori lažnu sliku o tome kako tražiš nekakva ekskluzivna prava. Riječ je o reagovanju Vahide Đedović na činjenicu da Ministarstvo saobraćaja nije odobrilo marš rutu protestnog marša LGBTI zajednice „Nasilje nije normalno“, zakazanog za 13. maj 2017. godine. Naime, Đedović tvrdi da „u ovoj državi istospolni partneri imaju sve povlastice i simpatije“, da bi se gay parada mogla održati u Tuzli, „multi-kulti gradu od pamтивjeka“, i onda nikakve halabuke ne bi bilo, a parada bi prošla neopaženo. No, LGBTI osobe to ne žele, već žele da igraju ulogu žrtve „*kako bi zadobili što veći broj onih koji bi se mogli identifikovati s njima, kako bi... na kraju mogli izvući profit.*“⁷ Pozivamo Vahidu da jednu sedmicu živi kao lezbejka u Tuzli. Da se kao lezbejka predstavi porodici, prijateljima, komšiluku, klijentima, i da osjeti sve čari multikulturalnosti i tolerancije u BiH. Ne postoje "ekskluzivna prava" koje LGBTI zajednica zahtjeva. Ono što treba stalno zahtjevati je da ono što stoji u zakonu bude ispoštovano u realnosti.

⁷ Pogledati tekst "Vahida Djedović o LGBT populaciji: Oni ne žele gay paradu u Tuzli, a razlog je samo jedan". Objavljeno na sljedećem linku <https://radiokameleon.ba/2017/05/vahida-djedovic-lgbt-populaciji-ne-zele-gay-paradu-tuzli-a-razlog-jedan/>

Bez obzira na to da li nas neko maltretira fizički, psihički, preko interneta, ili mislimo da smo diskriminisani/e, te da nam se krši neko od garantovanih ljudskih prava, imamo pravo da reagujemo i da se zaštитimo. Ljudska prava su reakcija na Holokaust koji se desio tokom 2. Svetskog rata, u kome su stradale i na desetine hiljada LGBT osoba. Stoga, na zakone i konvencije ne treba gledati kao na nekakve "zapadne" izume, već kao na dio naših života, ponašanja, želja i mogućnosti da se ostvarimo kao ljudi.

Zakon o zabrani diskriminacije i Krivični zakon RS, FBiH i BD: najvažniji zakoni za zaštitu LGBT osoba

Zakon o zabrani diskriminacije (ZZD) je usvojen 2009. godine, i važi na cijeloj teritoriji BiH. Od 2016. godine kao zabranjene osnove diskriminacije uključene su i seksualna orientacija, rodni identitet i rodno izražavanje. Upravo zbog toga je ZZD važan za LGBT osobe, ali moramo naglasiti da se ne može svaka situacija nasilja ili kršenja prava podvesti pod diskriminaciju.⁸

Ukoliko tvrdimo da nas neko diskriminiše zbog toga što smo lezbejka, gej, bi, trans* osoba, moramo krenuti od toga da ta osoba ili osobe, **znaju ili prepostavljaju** da smo LGBT osobe. Zamislimo sljedeću situaciju: Prijavila sam se na oglas za posao. Ispunjavam sve uslove, i kao jedna od najboljih kandidatkinjas dolazim na zadnji intervju. Pitaju me da li sam udata – "Ne", kažem "ali sam u dugogodišnjoj vezi s djevojkom". Nakon nekoliko dana mi javljaju da nisam dobila posao. Tek tada imam osnovu da **sumnjam** da me nisu zaposlili zbog toga što sam lezbejka, a na mojim nesuđenim poslodavcima je da dokažu da nije bilo diskriminacije odnosno da je osoba koja je primljena bila zaista bolja od mene.

Zakon zabranjuje diskriminaciju na svim javnim mjestima, u državnim institucijama, kao i u privatnim objektima i firmama. Dakle, to što je neko vlasnik ili vlasnica kafića ili kompanije, ne znači da može da diskriminiše druge. U BiH su česte situacije u kojima je LGBT osobama zabranjeno da uđu u određene kafiće, da se ljube, drže za ruke i slično. Nekada se kao izgovor navodi "zabrinutost" za bezbjednost gostiju, a nekada se objašnjava time što to "nije mjesto za pedere i lezbejke". Ukoliko ste s prijateljima/cama imali/e ovakvo iskustvo, možete primijeniti metodu situacionog testiranja čije rezultate možete koristiti na sudu, ako se ispustavi da se LGBT osobe zaista diskriminišu. Kako?

Najprostije rečeno, potrebne su dve testne grupe. U jednoj grupi su LGBT osobe i parovi, u drugoj su samo "strejt" osobe. U kafić ulazi prva grupa, otvoreno se ljube, drže za ruke...izbacuju ih, uz obrazloženje da se u kafiću "ne dozvoljava ljubljenje". Ulazi druga grupa, koja radi isto što i prva. Ukoliko ih ne izbace, imate

⁸ Tekst Zakona možete pogledati na sljedećem linku: <https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Zakon-o-zabrani-diskriminacije-u-BiH.pdf>

osnova da tužite kafić za diskriminaciju. Međutim, imajte u vidu da je situaciono testiranje kompleksna metoda, za koju je potrebno puno priprema i morate voditi računa o bezbjednosti. S metodom se možete upoznati kroz priručnik o situacionom testiranju, u izdanju Asocijacije za demokratske inicijative.⁹

IMAM TRAŽENE KVALIFIKACIJE, POZVANA SAM KAO JEDNA OD NAJBOLJIH KANDIDATKINJA NA INTERVJU ZA POSAO. NA INTERVJUU KAŽEM DA IMAM DJEVOJKU.

NISAM PRIMLJENA. SUMNJAM DA JE TO ZBOG MOJE SEKSUALNE ORIJENTACIJE.

OBRATIĆU SE INSTITUCIJI OMBUDSMANA ZA LJUDSKA PRAVA BIH – POPUNITI FORMULAR KOJI SE NALAZI NA NJIHOVOJ STRANICI, WWW.OMBUDSMAN.BA. PREPORUKA OMBUDSMENA MI JE VAŽAN DOKAZ NA SUDU, UKOLIKO SE ODLUČIM DA POKRENEM TUŽBU. ALI NIJE OBAVEZNA ZA FIRMU KOJU TUŽIM – UKOLIKO

ODLUČUJEM SE ZA TUŽBU – NA FIRMI JE DA DOKAŽE DA ME NIJE DISKRIMINISALA. POTREBNO JE DA PRIPREMIM SVE DOKAZE: KVALIFIKACIJE KOJE SU TRAŽENE NA OGLASU ZA POSAO, DOKAZ DA SAM SE PRIJAVAŠ LA, ISKAZ O TOME ŠTA SE DESILO NA INTERVJUU. JE MIŠLJENJE OMBUDSMENA DA JE BILO DISKRIMINACIJE, FIRMA NIJE OBAVEZNA DA PONOVI KONKURS, ODNOŠNO DA ME PRIMI NA POSAO.

⁹ „Situaciono testiranje diskriminacije – priručnik za aktiviste/kinje“, Jovana Vuković. Asocijacija za demokratske inicijative Sarajevo, 2017. Dostupno na http://adi.org.ba/wp-content/uploads/2017/03/Prirucnik_Testiranje_diskriminacije.pdf

Krivični zakon na nivou entiteta i Brčko Distrikta štiti prava LGBT osoba direktno i indirektno. O direktnoj zaštiti govorimo onda kada smo ugrožene/i zbog naše seksualne orijentacije ili rodnog identiteta odnosno u situacijama u kojima smo meta upravo zbog toga što smo LGBT.

O indirektnoj zaštiti govorimo onda kada smo ugrožene/i bez obzira na našu orijentaciju ili rojni identitet.¹⁰ O kojim djelima je riječ?

Lakša i teža tjelesna povreda – pod lakšom se podrazumijevaju modrice, ogrebotine, hematomi, prelom kosti i slično. Pod težom se podrazumijeva da nam je zdravlje ozbiljno narušeno zbog napada koji smo preživjeli. Za lakšu tjelesnu povredu, napadač/ica može biti kažnjen/a s novčanom kaznom, i do godinu dana zatvora. Za tešku povredu predviđena je kazna zatvora od 6 mjeseci do 5 godina.

Ucjena je još jedno krivično djelo – kazna je od 3 mjeseca do 5 godina.

Silovanje, prisila na spolni odnos, spolni odnos zloupotrebom položaja, bludne radnje su također krivična djela. Za silovanje je predviđena zatvorska kazna od 1 do 10 godina, a za teže slučajeve (ukoliko je silovanje počinjeno od strane više osoba, ukoliko je trudnoća posljedica silovanja, ukoliko je žrtva umrla od posljedica silovanja) kazna može biti do 15 godina zatvora. Za prisilu na spolni odnos, počinitelj/ka može dobiti kaznu zatvora od 6 mjeseci do 5 godina. Primoravanje na spolni odnos zloupotrebom položaja je djelo kažnjivo sa 6 mjeseci do 5 godina.

Povreda prava na rad je krivično djelo koje čini poslodavac/kinja, time što nam uskraćuje mogućnost zaposlenja, pravo na zaradu, prava vezana za socijalno i penziono osiguranje i druga prava koja se vezuju za rad. Kazna je novčana, ili do godinu dana zatvora.

Nedozvoljena upotreba ličnih podataka kažnjava se novčanom kaznom ili zatvorom do 6 mjeseci.

Povreda ravnopravnosti čovjeka i građanina/ke je krivično djelo kojim se osoba stavlja u nejednak položaj zbog nekih svojih ličnih karakteristika, između ostalog, i zbog spola i "spolnih sklonosti". Kazna za ovo djelo je od 6 mjeseci do 5 godina.

Zlostavljanje u obavljanju službe je krivično djelo koje može počiniti službena osoba (npr. iz policije, službe hitne pomoći i slično). Odnosi se na zlostavljanje, nanošenje težih tjelesnih povreda, vrijeđanje, zastrašivanje i slično. Kazna je od 3 mjeseca do 5 godina zatvora.

Ubistvo je djelo koje se kažnjava zatvorom od 10 godina do dugotrajnog zatvora.

¹⁰ Damir Banović, Vladana Vasić, Seksualna orijentacija i rojni identitet: pravo i praksa u BiH. Sarajevski otvoreni centar, 2013. Str.81. Dostupno na: <http://soc.ba/seksualna-orijentacija-i-rojni-identitet-pravo-i-praksa-u-bih/>

Protupravno lišenje slobode odnosi se na situacije u kojima nas neko drži zatvorenima, ograničava nam kretanje i slično. Kazna je novčana ili do 3 godine zatvora.

Sprječavanje ili ometanje javnog okupljanja je krivično djelo, koje se kažnjava novčanom kaznom ili do godinu dana zatvora.

Nasilje u porodici je krivično djelo koje se kažnjava novčanom kaznom ili zatvorom do godinu dana (FBiH, BD) ili 2 godine (RS)¹¹.

ZAPAMTITE OVA KRIVIČNA DJELA, I ZAPAMTITE DA UKOLIKO VAM SE DOGODI NEŠTO OD NAVEDENOG, PRIJAVITE TO POLICIJI I POZOVITE SE NA KRIVIČNI ZAKON.

AKO VAM SE NEKA OD OVIH SITUACIJA DESILA, ILI SE DEŠAVA, ZBOG TOGA ŠTO STE LGBT OSOBA, VAŽNO JE DA TO NAGLASITE U PRIJAVI POLICIJI. POTRUDITE SE DA POLICIJI ISPRIČATE SVE ŠTO SE DEŠAVA ILI ŠTO SE DESILO, ŠTO JE DETALJNIJE MOGUĆE. ČINJENICA DA STE NAPADNUTI ZATO ŠTO STE LGBT OSOBA, UKAZUJE NA MOTIV MRŽNJE, I TIME SE ODREĐENO KRIVIČNO DJELO DODATNO KVALIFIKUJE KAO ZLOČIN IZ MRŽNJE I IMA TEŽE POSLJEDICE PO NAPADAČE/ICE.

UKOLIKO STE ŽRTVA FIZIČKOG ILI SEKSUALNOG NAPADA, ILI TRPITE ODREЂENE PSIHIČKE POSLJEDICE NAPADA, OBVEZNO SE OBRATITE LJEKARSKOM TIMU, ODNOŠNO HITNOJ POMOći ODMAH NAKON NAPADA.

ZA PRAVNI SAVJET I POMOć, MOŽETE SE OBRATITI ORGANIZACIJAMA ČIJI SU KONTAKTI NA KRAJU PRIRUČNIKA!

¹¹ Jednaka zaštita za različitost. Priručnik o postupanju u slučaju kršenja ljudskih prava lezbejki, gejeva, biseksualnih i trans* i interspolnih osoba za policajke i policajce. Drugo, dopunjeno i izmijenjeno izdanje. Autori_ce prvog izdanja: Edina Sprečaković, Vladana Vasić. Autori_ce drugog izdanja: Vladana Vasić, Saša Gavrić, Darko Pandurević. Izdaje: Sarajevski otvoreni centar, Sarajevo, 2016.: str. 35. Publikacija dostupna na: http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2016/12/Prirucnik-za-policiju_web.pdf

Imam manje od 18 godina. Šta ako...

Ukoliko ste maloljetni (imate manje od 18 godina), a osjećate se (ili znate da ste) lezbejka, gej, biseksualna ili trans* osoba, važno je da znate da niko, ni pod kojim okolnostima ne smije da vas fizički, psihički, seksualno maltretira, ograničava vam kretanje, ili vas ucjenjuje – čak ni vaši roditelji, staratelji ili neki drugi članovi i članice porodice.

Biti gej, lezbejka, trans* ili biseksualna osoba nije bolest. Ukoliko su roditelji ti koji vrše nasilje nad tobom, možeš se obratiti Centru za socijalni rad ili pedagoškoj, odnosno psihološkoj službi u školi. Ukoliko te vršnjaci/vršnjakinje maltretiraju u školi, također se možeš obratiti pedagogu/inji psihologu/inji u školi. Ukoliko nemaš povjerenja u roditelje, nastavnike/ce, školsko osoblje, možeš se javiti nekoj od organizacija čiji su kontakti na kraju ovog priručnika.

Roditelji me tuku i zabranjuju mi da izlazim iz kuće

Batine i ograničavanje kretanja, su krivična djela, bez obzira na to što su to tvoji roditelji. Ti – ili neko drugi u koga imaš povjerenja – možeš prijaviti policiji, kao i Centru za socijalni rad, nasilje u porodici i ograničavanje kretanja. Također, možeš se obratiti psihološkoj ili pedagoškoj službi u školi, koji su obavezni da nasilje prijave Centru za socijalni rad i policiji.

Roditelji me tjeraju da se liječim od "homoseksualizma"

Biti gej, lezbejka, biseksualna ili trans* osoba nije bolest, niti se može – ili treba – liječiti. To je jedan od mogućih oblika ljudske seksualnosti. Ukoliko imaš problema da prihvatiš sebe, ili ukoliko tvojim roditeljima nije jasan tvoj identitet i kako se osjećaš, možeš se obratiti organizacijama koje pružaju psihološku pomoć, a čiji se kontakti nalaze na kraju ovog priručnika.

Ne idem u školu zbog toga što sam LGBT osoba

Nasilje koje LGBT djeca trpe u školi je sve prisutnije – fizička maltretiranja, podrugivanja, odbacivanje, psihičko maltretiranje, podsmijavanje i slično su nekada dio svakodnevnice LGBT djece, s kojom je teško, nekada nemoguće, se nositi, naročito ukoliko ne postoji podrška od strane porodice ili makar nekih vršnjaka/vršnjakinja. Ukoliko se nalaziš u ovakvoj situaciji, jako je važno da razgovaraš s nekim kome vjeruješ. Važno je da roditelji znaju u kakvoj si situaciji, kao i nastavnici/e u školi, pedagoginje/ozi ili psihologinje/zи. I u ovoj situaciji se možeš javiti nekoj od organizacija koje pružaju psihološku pomoć, ili organizacijama koje štite prava LGBT osoba.

Maltretiraju me na društvenim mrežama (Facebook, Twitter, Youtube)

Ovaj oblik nasilja poznat je i kao "cyber nasilje" i sve je rašireniji među mlađim generacijama. Šta znači "cyber nasilje"? Neko može imati tvoju šifru za mobitel,

e-mail, Facebook – to je često osoba od povjerenja, kojoj nekada mi sami damo šifru, i koja onda to zloupotrebljava (prati šta i kome pišeš, stavljaš na zid, ucjenjuje te, itd.) Zbog toga, nikada, nikada, nikome – bez obzira koliko ste bliski – nemoj davati svoje šifre za telefon, e-mail ili profil na društvenim mrežama.

Također, kada je reč o Facebooku, dobro razmisli kada nekoga prihvataš za prijatelja/prijateljicu. Koliko si bliska/blizak s tom osobom? Važno je znati i da tvoje postove ili fotografije na Facebooku možeš da dijeliš samo s prijateljcima/ma kojima vjeruješ i koje poznaješ. Jednostavno, možeš podesiti da ti svaki post ili album budu na opciji "samo za prijatelje".

Organizacija koja edukuje mlade ljude o tome kako da bezbjedno koriste društvene mreže i internet, zove se One World SEE, i sjedište im je u Sarajevu. Njihov kontakt nalazi se na kraju ovog priručnika.

U vezi sam. Šta ako...

Trpim nasilje od strane partnera/partnerke?

Nažalost, veze LGBT osoba nisu pošteđene nasilja – ono je prisutno kako u heteroseksualnim, tako i u gej/lezbejskim/trans*/bi odnosima. Ipak, mnogo se manje govori o ovom problemu u javnosti, što doprinosi i tome da se osobe koje su u ovoj situaciji nasilja ne znaju kome da se obrate za pomoć.

U slučaju nasilja u vezi – bez obzira o kojoj vezi je riječ – važno je potražiti pomoć. Možeš se obratiti policiji, koja je dužna da izađe na teren i napravi zapisnik o onome što se desilo. Ukoliko se ne osjećaš OK da mijehaš policiju, možeš se obratiti nekoj od ženskih nevladinih organizacija koje rade na problemu nasilja nad ženama, ili nekoj od organizacija za pružanje besplatne pravne pomoći. Kontakti svih ovih organizacija se nalaze na kraju ovog priručnika.

Želimo da vjenčamo?

Prema Porodičnom zakonu FBiH, RS i BD brak je definisan kao veza između muškarca i žene. Iako je vlastima predstavljen nacrt Zakona o životnim zajednicama osoba istog spola u FBiH i RS, nije izvjesno da će se u nekoj bliskoj budućnosti usvojiti i omogućiti LGBT parovima da se vjenčaju.¹²

Važno je napomenuti da, sve dok se zakonski ne riješi pitanje istospolnih zajednica, odnosno braka, mnoga pitanja poput nasljedstva, sticanja zajedničke imovine, ostaju nemoguća za LGBT osobe. Na primjer, prema trenutnim zakonima, pravo

12
and-a

Više informacija o tome koja prava ovaj nacrt Zakona nudi, pogledajte na sljedećem linku: <http://lgbti.ba/#q-and-a>

nasljedstva imaju isključivo partneri koji su bili u braku, odnosno vanbračnoj zajednici, te rodbina (roditelji, djeca). Dakle, ako moja partnerka umre, svu imovinu koja se vodila na njeno ime nasljeđuju njeni roditelji, braća, sestre ili djeca ukoliko ih je imala. Također, bez zakonskog priznanja naše zajednice, ne možemo dignuti zajednički kredit i na taj način steći imovinu.

Kada je riječ o zemljama EU, u većini je istospolnu zajednicu moguće ozakoniti. Brak sklopljen u bilo kojoj zemlji EU, priznaje se na teritoriji čitave Unije. Ukoliko neko od vas dvoje ima državljanstvo neke EU zemlje, možete sklopiti brak тамо – ali se isti ne priznaje u BiH.

Želimo dijete?

Usvajanje dece za istospolne parove je još uvijek nemoguće u BiH. Nacrt Zakona o biomedicinsko potpomognutoj oplodnji je u FBiH usvojen u aprilu 2017., a u RS-u Fond zdravstvenog osiguranja plaća dva pokušaja oplodnje ženama do 40 godina starosti. U oba entiteta, biomedicinski potpomognuta oplodnja je isključivo moguća za heteroseksualne parove, koji ne mogu "prirodnim" putem da dobiju dijete. Žene koje nisu u braku nemaju ovo pravo, a zakoni ne predviđaju ni surrogat majčinstvo.¹³

Zaposlen/a sam. Šta ako...

Kolege/koleginice saznavaju za mene da sam LGBT?

Seksualna orientacija i rodni identitet su zabranjene osnove diskriminacije, i to važi u svakom kontekstu pa i na radnom mjestu. Ukoliko dobiješ otkaz na poslu, zbog toga što si LGBT osoba, možeš odmah podnijeti tužbu na osnovu Zakona o zabrani diskriminacije, procedurom koja je već opisana na početku ovog priručnika.

Zakon o zabrani diskriminacije nije jedini koji navodi seksualnu orientaciju kao zabranjeni osnov diskriminacije. Ukoliko radiš u institucijama BiH, možeš se pozvati na Zakon o radu u institucijama Bosne i Hercegovine.¹⁴ Također, novi Zakon o radu u FBiH specifično zabranjuje diskriminaciju na osnovu "spolnog opredjeljenja" na radnom mjestu, u Članu 8. U Zakonu o radu Republike Srpske, zabrana diskriminacije definisana je u Članu 19, mada se eksplicitno ne spominje seksualna orientacija kao zabranjena osnova diskriminacije.¹⁵ U Brčko Distriktu, Zakon o radu također eksplicitno navodi "seksualno opredjeljenje" kao zabranjeni osnov diskriminacije.

¹³ Pogledaj više na: <http://diskriminacija.ba/teme/zbog-religije-i-entiteta-15-posto-brakova-ne-mo%C5%BEe-imati-djecu>

¹⁴ Izvještaj o položaju LGBT osoba na radnom mjestu u Bosni i Hercegovini autor i autorica: Damir Banović, Edina Sprečaković. Izdaje: Sarajevski otvoreni centar, [www.soc.ba http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2013/07/LGBT-na-radnom-mjestu.pdf](http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2013/07/LGBT-na-radnom-mjestu.pdf), str.20

¹⁵ Tekstove novih Zakona o radu možete pogledati na sljedećim linkovima: <https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Zakon-o-radu-Federacije-BiH-2016.pdf>

Za transrodne osobe, važno je da znaju da se pod pojmom "spol" može podrazumijevati i rodni identitet, koji se eksplicitno spominje samo u Zakonu o zabrani diskriminacije.¹⁶

Maltretiraju me zato što sam LGBT (mobing)

Mobing je termin koji označava različite situacije psihičkog nasilja na poslu, koji jedan ili više uposlenih trpe od nadređenih (šefova) ili svojih kolega. Na primjer, verbalna vrijeđanja, prijetnje, širenje neistina o uposlenom/oj te ignorisanje mogu biti oblici mobinga. Ukoliko vam na poslu daju zadatke koje realno ne možete da obavite, ili vam nisu u opisu posla, ili vam daju poslove koje osjećate kao degradirajuće – to također može biti mobing. Suština je u tome da ovakve situacije i ponašanja izazivaju loš osjećaj u vama – ne ide vam se na posao, osjećate se psihički loše, umorno, itd.

Mobing je zabranjen Zakonom o zabrani diskriminacije, kao i Zakonima o radu u entitetima i Brčko Disktriktu. Ukoliko želite da prijavite mobing, **prvo što možete uraditi jeste da pošaljete žalbu Instituciji Ombudsmena za ljudska prava BiH (procedura je već opisana)**. Zatim, važno je da imate nalaz psihijatra/ice o lošem psihičkom stanju koje je izazvao mobing (umor, anksioznost, strah, itd.). Svaki pisani dokument treba čuvati (e-mailove, dopise, i slično), te treba voditi i neku vrstu dnevnika, odnosno bilježiti šta vam se događa na poslu iz dana u dan, sa što više detalja.¹⁷

Koja su moja prava u oblasti zdravstvene zaštite?

Kao što mir nije puko odsustvo rata, tako se ni zdravlje ne može podvesti pod odsustvo bolesti. Zdravlje je mnogo kompleksnije od činjenice da te ništa ne boli, tj. da nisi u akutnom stanju i da tvoj organizam funkcioniše. Prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije „zdravlje je stanje potpunog fizičkog, duševnog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti i iznemoglosti.“¹⁸

Zakon o zdravstvenoj zaštiti FBiH zabranjuje diskriminaciju na osnovu seksualne orientacije (čl. 19; rodni identitet se ne navodi), dok Zakon o zdravstvenoj zaštiti RS ne navodi seksualnu orientaciju izričito, ali zabranjuje diskriminaciju po bilo kom osnovu (čl. 11). Međutim, LGBT osobama se, budući da u zdravstvu nisu prepoznate ni kao ranjiva grupa, niti kao bilo kakva zakonski priznata vrsta zajednice, automatski uskraćuju određena prava – primjera radi da budu

¹⁶ Izvještaj o položaju LGBT osoba na radnom mjestu u Bosni i Hercegovini autor i autorica: Damir Banović, Edina Sprečaković. Izdaje: Sarajevski otvoreni centar, [www.soc.ba](http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2013/07/LGBT-na-radnom-mjestu.pdf) <http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2013/07/LGBT-na-radnom-mjestu.pdf>

¹⁷ Vidjeti više u tekstu, „Kako prepoznati mobing“. Dostupno na: <http://diskriminacija.ba/kako-prepoznati-mobing>
¹⁸ <http://www.euro.who.int/en/countries/bosnia-and-herzegovina>

opunomoćenici (jer nisu prepoznati kao partneri/ke) ili pravo na vještačku oplodnju (jer je i vanbračna zajednica definisana kao zajednica muškarca i žene).

Kako pokazuju rezultati istraživanja koje je sproveo Sarajevski otvoreni centar 2013. godine¹⁹, zdravstveni sektor pokazuje niz problema i nedosljednosti kad je riječ o tretmanu LGBT osoba. Te nedosljednosti očituju se u nizu različitih situacija u kojima se nađu LGBT osobe kao pacijenti/kinje – od izrazito dobrog tretmana, preko zbumjenosti i ignorантности, do izrazito homofobnih reakcija. Veliki broj LGBT osoba takođe krije svoju seksualnu orijentaciju/ rodni identitet i to prije svega zato što ne zna s kim i čim će se suočiti u ordinaciji bez obzira na antidiskriminatori imperativ Hipokratove zakletve, odnosno zato što se plaši autovanja, straha samog medicinskog osoblja tj. njihove neprofesionalnosti, zato što živi u malom mjestu, i slično i tu (prepostavljeni i/ili već doživljenu) diskriminaciju u ordinaciji uglavnom podvodi pod činjenicu da „nije bilo potrebe da medicinsko osoblje sazna tu informaciju“.²⁰

Uz zdravstvenu potrebu ili ne, autovanje kod lekara/ki je s jedne strane dodatno stresan čin (zbog povećane ranjivosti odnosno osećaja nemoći kad si bolestan/na), dok bi s druge ordinacija morala biti sigurno mesto u svakom smislu, pa i kad je reč o seksualnoj orijentaciji/ rodnom identitetu.

Mi smo ti/te koje moramo da upravo u ordinaciji pre svega insistiramo na činjenici da naša seksualna orijentacija i/ili rodni identitet ne predstavljaju nikakvu bolest (najkasnije od 1973. kad ju je Američka psihijatrijska asocijacija uklonila s liste mentalnih bolesti), a zatim da insistiramo na svojim elementarnim ljudskim pravima s kojima osoblje u svakoj ordinaciji ima obavezu da bude upoznato.

Bilo kakav oblik uskraćivanja zdravstvene zaštite zbog tvoje seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta (na primer, doktor/ica odbija da te pregleda, ili ima negativne komentare vezano za tvoj identitet), je oblik diskriminacije. Ukoliko želiš da prijaviš slučaj, pogledaj proceduru opisanu na početku priručnika. Također, još jednom podsjećamo, da je diskriminacija zabranjena u Zakonima o zdravstvenoj zaštiti u FBiH i RS-u.

¹⁹ Čaušević, Jasmina; Somun-Krupalija, Lejla; Popov-Momčilović, Zlatiborka (2013). Prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini: Zdravstvo. Sarajevski otvoreni centar: Sarajevo.

²⁰ Čaušević, Jasmina (2013) Brojevi koji ravноправност znače – Analiza rezultata istraživanja potreba LGBT osoba u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Želim azil. Kako?

Ako pogledamo mapu svijeta obojenu tako da se po državama jasno uočavaju prava LGBT osoba, možemo odmah zaključiti koje su zemlje najpoželjnije za azil.²¹ Podnošenje zahtjeva za azil je uvijek bila kompleksna procedura, pa i za LGBT osobe, budući da se razlog za njegovo traženje uvijek i iznova mora dokazivati. Situacija u maju 2017. godine nije ništa manje složena, naročito u svjetlu ogromnih migracija iz ratom pogođenih zemalja u pravcu Zapada. Za LGBT osobe koje dolaze iz takozvanih sigurnih zemalja trenutni kontekst predstavlja još veći izazov i prepreku, to jest umanjuje šanse za dobijanje azila.

Proganjanje na osnovu seksualne orientacije ili rodnog identiteta predstavlja legitiman zahtjev za traženje azila. Za to osnovu pruža Ženevska konvencija o statusu izbjeglica iz 1951. godine i to tako što se pominje zaštita onih koji su izloženi progonu zbog pripadnosti određenoj društvenoj grupi.²² Ko se, dakle, u domovini progađa na osnovu seksualne orientacije ili rodnog identiteta, dobit će azil, kaže u takozvanoj kvalifikacionoj smjernici EU koja je na snazi od 2006. godine²³. Međutim, praksa se od tada vrlo malo i sporo mijenja.

Istraživači/ce Slobodnog univerziteta u Amsterdamu su 2011. godine objavili studiju *Fleeing Homophobia*²⁴ s preciznim rezultatima o mogućnostima i procesima dobijanja azila za LGBTI osobe u EU, odnosno evropskim praksama u odnosu na osobe koje bježe iz matičnih zemalja zbog homofobije. Rezultati su otriježnjujući, budući da kažnjivost bivanja LGBTI osobom jedino u Italiji predstavlja osnov za dobijanje azila bez prevelikih peripetija, iako se takva kažnjivost nalazi u zakonima preko 70 zemalja na svijetu.

Većina ostalih EU zemalja nije tako velikodušna. Iako su istospolni odnosi kažnjivi od Nigerije do Pakistana, preko Jamajke i Kenije do Senegala, SR Njemačka ih, primjera radi, posmatra kao relativno sigurne zemlje za LGBTI osobe. Čak ni prijetnja smrtnom kaznom u teokratskim zemljama poput Irana ili Saudijske Arabije ni izdaleka nije dovoljna za dobijanje azila. Naime, uprkos tome njemački sudovi uglavnom polaze od toga da LGBTI osobama u Iranu ne prijeti prava opasnost dokle god na sebe ne privlače pažnju iranskih vlasti, kako se kaže u jednom obrazloženju presude iz 2009. godine. Time se, dakle, implicitno predlaže da čitat život provedemo u ormaru i pod neprestalnim stresom. S druge strane,

21 Pogledajte sljedeće mape: http://ilga.org/downloads/2017/ILGA_WorldMap_ENGLISH_Overview_2017.pdf http://ilga.org/downloads/2017/ILGA_WorldMap_ENGLISH_Criminalisation_2017.pdf; http://ilga.org/downloads/2017/ILGA_WorldMap_ENGLISH_Protection_2017.pdf; http://ilga.org/downloads/2017/ILGA_WorldMap_ENGLISH_Recognition_2017.pdf

22 <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=471335492>

23 Prema toj smjernici (2004/83/EZ), subsidiarna zaštita se mora pružiti i onim izbjeglicama koji prema Ženevskoj konvenciji ne bi imali pravo na azil, ali se na osnovu Evropske konvencije o ljudskim pravima ne mogu poslati natrag u zemlju porijekla. U osnovi te vrste zaštite leži član 33 Ženevske konvencije i član 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima – izbjeglice se ne smiju deportovati tamo gde im prijeti opasnost po život.

24 <http://www.refworld.org/docid/4eba7852.html>

većina LGBTI tražitelja/ki azila u prvom redu i ne bježe od državnog progona, već radi straha od porodice, homofobnih masa, ili nekakvih lokalnih policija koje im prijete, i povrh svega u potragu za dostojanstvenim životom.²⁵ Prema pravu EU i to slovi kao legitiman razlog za traženje azila. U novembru 2013. godine Evropski sud za ljudska prava je odlučio da osobe koje su u zemljama porijekla izložene progonu zbog seksualne orientacije i/ili rodnog identiteta, imaju pravo na azil.²⁶

Suštinski, da bi se dobio azil, potrebno je da "dokažete" i pokažete da ste LGBT osoba, što nekad može dovesti do vrlo neprijatnih situacija (npr. da se od vas zahtijeva da priložite dokaz da ste imali seks s osobom istog spola). Također, potrebno je da dokažete da ste ugroženi – fizički, psihički, ili da ste preživjeli neko nasilje. To također nije lako, upravo zbog toga što većina LGBT osoba ne govori o nasilju koje proživljava, niti ih prijavljuje institucijama. U svakom slučaju, ukoliko želite da krenete u proces traženja azila, obavezno se konsultujte s pravnicom/pravnikom prije nego što krenete u taj proces. Kontakti organizacija koje pružaju besplatnu pravnu pomoć nalaze se na kraju ovog priručnika.

Želim da krenem u proces tranzicije. Kako?

Pojam "tranzicije" odnosno prilagodbe spola odnosi se na proces kroz koji prolaze one transrodne osobe koje žele da prilagode spol koji im je pripisan rođenjem, spolu koji osjećaju kao svoj. Ovaj proces u većini zemalja u regionu podrazumijeva medicinske procedure - psihološku/psihijatrijsku procjenu, terapiju hormonima, nadgradnju ili izgradnju sekundarnih spolnih obilježja, življenje kao osoba spola u koji se prelazi i operativne zahvate prilagodbe spola. Tek ukoliko prođe sve ove faze, odnosno u potpunosti prilagodi spol medicinski, osoba može zahtijevati administrativnu promjenu spola – pored mijenjanja imena, to uključuje i promjenu jedinstvenog matičnog broja građana/ke.²⁷

Za dobijanje ovih zdravstvenih usluga, većina trans* osoba iz BiH odlazi u Republiku Srbiju, Republiku Hrvatsku ili Republiku Sloveniju, jer u BiH ove usluge još uvijek nisu razvijene niti standardizovane. Zdravstveno osiguranje FBiH ne pokriva ove troškove, koji nisu mali. Fond zdravstvenog osiguranja Republike Srpske navodi da je moguće poslati "zvanican dopis Fondu u kome se traži pokrivanje troškova medicinskog procesa, koji će razmotriti Ijekarska komisija

²⁵ Više o pojedinačnim iskustvima, ali i o sumarnim pravilima u EU, SAD i Kanadi, vidjeti na stranici: <http://lgbti.ba/tag/azil/>

²⁶ U vezi s evropskim zakonima, praksama i lobiranjem, veoma je korisna stranica ILGA-e: <http://ilga.org/what-we-do/maps-sexual-orientation-laws/> - mapa zakona u vezi sa seksualnom orientacijom; <http://ilga-europe.org/what-we-do/our-advocacy-work/asylum-europe> – lista publikacija na temu dobijanja azila; <http://www.ilga-europe.org/who-we-are/members> – kome možete da se obratite u svojim zemljama (za BiH nije ažurirana neko vrijeme, no od navedenih organizacija one koje postoje nisu pogrešne). Za govornike/ce njemačkog jezika preporučujemo stranicu s pitanjima, odgovorima i detaljnijim uputstvima za LGBTI tražioce/teljke azila: <https://www.lsvd.de/politik/asyl/fragen-und-antworten-gefluchtete.html>

²⁷ ŽIVOT VAN ZADATHI NORMI: TRANSRODOST U BOSNI I HERCEGOVINI Damir Banović, Jasmina Čaušević, Slobodanka Dekić, Ryan Finn Sarajevo, 2015. Dostupno na: <http://soc.ba/zivot-van-zadath-normi-transrodonost-u-bosni-i-hercegovini/>. Str. 11

Fonda. Fond zdravstvenog osiguranja Brčko Distrikta naveo je da bi se troškovi pokrili, ali da nemaju „ugovorene usluge promjene spola ni s jednim od davalaca usluge zdravstvene zaštite“.²⁸

Ukoliko želiš da kreneš u proces prilagodbe spola, postoje inicijative i trans* grupe podrške koje ti mogu pomoći: u okviru Sarajevskog otvorenog centra aktivno je nekoliko trans* aktivista/kinja, koji/e imaju iskustva u ovim procesima. Također, u Zagrebu je aktivna udruga Trans Aid (<http://www.transaid.hr/>), a u Beogradu Gayten LGBT koji već godinama radi na podršci trans* osobama (<https://www.transserbia.org/>).

Medicinski proces promjene spola – prema standardima Dr. Harry-a Benjamina, razvijenim krajem 60-ih godina prošlog vijeka – sastoji se od nekoliko faza:

Psihijatrijska procjena, kojom se ‘utvrđuje’ dijagnoza ‘poremećaja rodnog identiteta’ (engl. Gender Identity Disorder)

Hormonska terapija, koja se za trans* muškarce (FtM) odnosi na uzimanje testosterona, a za trans* žene (MtF) uzimanje blokatora testosterona i estrogen.

Življjenje u skladu sa željenim rodnim/spolnim identitetom, na poslu, u školi, porodici, kako bi prilagodba obuhvatila što veći broj ljudi.

Operativni zahvat, koji za trans muškarce uključuje: mastektomiju (odstranjivanje grudi), rekonstrukciju prsa, histerektomija (odstranjivanje materice), ovariektomija (odstranjivanje jajnika i jajovoda), odstranjivanje vagine, oblikovanje mokraće cijevi, uz metoidioplastiku ili faloplastiku (mikropenis), oblikovanje mošnica, ugradnja proteze testisa i oblikovanje penisa. Za trans žene, operativni zahvat uključuje: zahvate na dojkama/grudima; penektomija (odstranjivanje penisa), orhiektomija (odstranjivanje testisa), vaginoplastika (oblikovanje vagine), klitoroplastika (oblikovanje klitorisa), vulvoplastika (oblikovanje spoljašnjih ženskih polnih organa). Pored toga, može se uraditi niz estetskih operacija, poput liposukcije, feminizacije lica, smanjivanja Adamove jabučice itd.²⁹

Međutim, važno je da znamo da postoje trans* osobe koje ne žele da prolaze kroz sve ove medicinske zahvate, i posljednjih godina trans* pokret, i LGBTI pokret generalno, dosta rade na demedikalizaciji transrodnosti, odnosno na tome da se prekine s medicinskim tretiranjem trans* osoba. Svako od nas ima

²⁸ Damir Banović, Natalija Petrić, Slavoljupka Pavlović i Vladana Vasić. “Trans*formacija prava – modeli pravnog regulisanja prilagodbe spola u BiH”, Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Friedrich Ebert, Sarajevo, 2016. Str. 23. Dostupno na: <http://soc.ba/transformacija-prava-modeli-pravnog-regulisanja-prilagodbe-spola-u-bih/> Također, pogledajte Edita Miftari, “Vodič kroz administrativnu proceduru upisa prilagodbe spola za transrodne osobe u Bosni i Hercegovini”. Izdaje: Sarajevski otvoreni centar, Sarajevo 2017. Dostupno na: <http://soc.ba/vodic-kroz-administrativnu-proceduru-upisa-prilagodbe-spola-za-transrodne-osobe-u-bih/>

²⁹ Detaljnije informacije o operativnim zahvatima možete pogledati na sljedećem linku: <http://www.transbalkan.org/zdravlje/operacije/>

različit odnos prema svom rodnom/spolnom identitetu, i imamo pravo na to. Stoga, 'genderqueer' termin obuhvata svaki oblik preispitivanja ili negiranja postojećeg binarnog rodnog i spolnog sistema.

Svjetska profesionalna asocijacija za zdravlje transrodnih osoba (World Professional Association for Transgender Health – WPATH) 2010. godine pokrenula je inicijativu za depatologizaciju transrodnosti, odnosno transseksualnosti. Traži se uklanjanje 'poremećaja rodnog identiteta' iz Dijagnostičkog i statističkog priručnika za mentalne poremećaje (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders – DSM) i ukidanje prakse da je trans* osobama 'neophodna' dijagnoza da bi mogle da ostvare svoja osnovna ljudska prava.

Ovi napori su važni jer su trenutne medicinske procedure vrlo skupe, imaju često posljedice po zdravlje osobe (na primjer, potpuna tranzicija podrazumijeva i potpunu sterilizaciju). Iako je Evropski sud za ljudska prava odredio da države članice EU moraju da obezbijede sve uslove za medicinsku njegu trans* osoba, i da se to mora pokriti iz zdravstvenog osiguranja, ove odredbe još uvijek nisu primjenjene u većini EU zemalja.

Nevladine organizacije kojima se možeš obratiti za pomoć:

Fondacija CURE: www.fondacijacure.org

Tel/Fax: +387 33 207 561

Adresa: Čekaluša 16

E mail: info@fondacijacure.org

Skype: cure.foundation

Facebook grupa: CURE Foundation/Fondacija CURE

Sarajevski otvoreni centar: www.soc.ba

Čekaluša 16

71 000 Sarajevo

tel: + 387 (33) 551 000

mejl: office@soc.ba

Pravno savjetovalište:

mail: pravnosavjetovanje@soc.ba

telefon: +387 (0)62/123-561

Psihološko/vršnjačko savjetovanje:

mail: savjetovanje@soc.ba

telefon: +387 (0)60 30 22 729

Fondacija Krila nade: <http://wings-of-hope.ba/> (terapijska/psihološka podrška)

Dr. Mustafe Denišlića 8

BiH – 71 000 Sarajevo

Tel./Fax +387-33-650 715

E-mail: info@wings-of-hope.ba; wohbh@bih.net.ba

Udruženje OKVIR: <http://www.okvir.org/kontakt/>

One World SEE: <http://www.oneworldsee.org/> (prevencija i zaštita od cyber nasilja)

Centar za mlade KVART Prijedor: <http://centarzamladekvartprijedor.blogspot.ba/> (podrška LGBT osobama)

Zanatska 13

79 000 Prijedor

T/F: +387 (0)52 96 11 18

E-mail: kvartprijedor@gmail.com

Tuzlanski otvoreni centar (TOC): www.toc.ba (podrška LGBT osobama)

E-mail: toc@toc.ba; tuzlanski.otvoreni.centar@gmail.com

Centar za pravnu pomoć ženama Zenica (CPPZ): <http://cenppz.org.ba/> (pružanje besplatne pravne pomoći)

Mejdandžik 9, Zenica

Tel/fax: 032 402 049

Mobitel: 060 3111 922

e-mail: czppzz@gmail.com

Udružene žene Banjaluka: www.unitedwomenbl.org (besplatna pravna pomoć)

Kalemeđdanska 18, 78000 Banja Luka

Telefon: 387 51 462 146; Faks: +387 51 463 143

Mejl: office@unitedwomenbl.org

Ostra nula Banjaluka: www.ostranula.org

Ravnogorska 21 78000 Banjaluka

Bosna i Hercegovina

drazana.lepir@ostranula.org

Kontakt telefon: 065 088 850

Liberta Mo Mostar: <https://www.facebook.com/LibertaMo/> (podrška LGBT osobama)

O AUTORICAMA:

Slobodanka Dekić radi na razvoju i organizaciji edukativnih programa Mediacentra, sa fokusom na online medije, multimedijalnu produkciju i online aktivizam. Uređuje portal www.diskriminacija.ba. Diplomirala je antropologiju i etnologiju na Filozofskom fakultetu u Beogradu, magistrirala na programu 'Demokratija i ljudska prava' Univerziteta u Sarajevu i Univerziteta u Bogni. Oblasti rada i interesovanja: LGBTIQ prava i aktivizam, studije konfliktova i izgradnja mira, mediji.

Hana Čopić je rođena u Beogradu 1978. godine, radi u Heinrich Böll Fondaciji u Beogradu, germanistkinja, prevoditeljka i feministkinja. Završila je i kurs za TV novinarke. Trenutno se najviše bavi nastankom (prve) Jugoslavije i antisemitizmom.

